

Участь Григорія Павлуцького (1861–1924 рр.) у вітчизняних та міжнародних наукових форумах кінця XIX – початку XX ст.

Богатікова О. В., Маріупольський державний університет

У статті розкрито участь Г. Павлуцького у роботі провідних наукових форумів кінця XIX – початку XX ст., а саме Археологічних з'їздів та Археологічних конгресів. Автором визначена тематика доповідей, представлених науковцем під час їхньої роботи. Григорій Григорович присвятив свої дослідження вивченню вітчизняної церковної архітектури XVI – XVIII ст. Встановлено, що саме Г. Павлуцьким вперше у вітчизняній науці було порушено питання про необхідність вивчення національної архітектурної школи. Аналіз робіт Г. Павлуцького дав змогу встановити, що дослідник відстоював гіпотезу про автентичне походження українського церковного зодчества та самобутній архітектурний стиль. З'ясовано, що Г. Павлуцький брав безпосередню участь у підготовці XV Археологічного з'їзду. Вказано, що результати своїх досліджень науковець представляв також закордоном: в Афінах та Каїрі. Автором зазначено, що Г. Павлуцький досліджував також єврейські синагоги. Дослідник відмічав їхній стилістичний зв'язок із дерев'яною світською архітектурою.

Автором показано участь Г. Павлуцького у наукових дискусіях, а отже доведено його активну участь у науковому житті країни.

Ключові слова: археологічний з'їзд; Археологічний конгрес; церковне будівництво; архітектурний стиль; історико-культурна спадщина; старожитності; синагога

Participation of Gregory Pavlutskiy (1861–1924) in national and international scientific forums of the late 19th and early 20th centuries

Bogatikova E. V., Mariupol State University

G. Pavlutskiy's participation in the work of the leading scientific forums of the late nineteenth and early twentieth centuries, namely Archaeological congresses and archaeological congresses, was opened in the article. The author defines the topics of the reports submitted by a scientist during their work. Grigory Grigorovich devoted his studies to the study of the national church architecture of the 16th - 18th centuries. It was established that it was G. Pavlutskiy for the first time in the national science raised the question of the need to study the national architectural school. The analysis of works by G. Pavlutskiy made it possible to establish that the researcher defended the hypothesis about the authentic origin of Ukrainian church architecture and its original.

The researcher conducted parallels between the Byzantine and Ukrainian wooden church architecture. He argued the origin of the latter from Byzantium. Kiev architects, taking over the main forms of temple construction from Byzantium, reworked and refined them.

The author determined that while working in scientific forums, G. Pavlutskiy described the Ukrainian wooden architecture of the Cossacks era, determined the main stylistic features of the monuments of the Left Bank and Right Bank Ukraine, emphasized the need for in-depth study of the stone Kyiv architecture of the Hetmanate.

The analysis of works by G. Pavlutskiy made it possible to establish that the researcher defended the hypothesis about the authentic origin of Ukrainian church architecture and its original architectural style. It was discovered that G. Pavlutskiy was directly involved in the preparation of the XV Archaeological Congress. G. Pavlutskiy emphasized the need to study all the remnants of the church's antiquity. The researcher noted their stylistic connection with the wooden secular architecture.

It is indicated that the results of his researches were also represented by a scientist abroad: in Athens and Cairo. The author notes that G. Pavlutskiy also researched Jewish synagogues.

The author shows participation of G. Pavlutskiy in scientific discussions, and therefore proved his active participation in the scientific life of the country.

Keywords: Archaeological congress; church building; architectural style; historical and cultural heritage; antiquities; synagogue

Участие Григория Павлуцкого (1861–1924гг.) в отечественных и международных научных форумах конца XIX – начала XX вв.

Богатикова Е. В., Мариупольский государственный университет

В статье раскрыто участие Г. Павлуцкого в работе ведущих научных форумов конца XIX – начала XX вв., а именно Археологических съездов и Археологических конгрессов. Автором определена тематика докладов, представленных ученым во время их работы. Григорий Григорьевич посвятил свои исследования изучению отечественной церковной архитектуры XVI – XVIII вв. Установлено, что именно Г. Павлуцким впервые в отечественной науке был поднят вопрос о необходимости изучения национальной архитектурной школы. Анализ работ Г.

Павлуцького дал можливість установити, що дослідник отстаивав гіпотезу об аутентичному походженні українського церковного зодчества і самобитному архітектурному стилі. Установлено, що Г. Павлуцький брав безпосереднє участь у підготовці XV Археологічного з'їзду. Зазначено, що результати своїх досліджень учений також представляв за кордоном: в Афінах і Каїрі. Автором відмічено, що Г. Павлуцький досліджував також єврейські синагоги. Дослідник відзначав їх стилістичну зв'язь з дерев'яною світською архітектурою.

Автором показано участь Г. Павлуцького в наукових дискусіях, а таким чином доведено, що він брав активне участь у науковому житті країни.

Ключові слова: Археологічний з'їзд; Археологічний конгрес; церковне будівництво; архітектурний стиль; історико-культурна спадщина; древності; синагога

Постановка проблеми.

Час становлення і активного розвитку історичної науки в Україні припадає на другу половину XIX – початок XX ст. Провідна роль у цих процесах, що розгорталися на базі наукових товариств археологічного та історико-краєзнавчого спрямування, належала, в першу чергу, археологічним з'їздам, які проводилися з 1869 року кожні три роки у містах, багатих пам'ятками старовини. Окрім цього, вітчизняні науковці брали участь в інших регіональних та закордонних наукових форумах.

Як відмічають сучасні дослідники, у програму з'їздів включалися питання не тільки суто історичні, але й такі, що торкалися вивчення всіх старожитностей у цілому до XVIII ст. включно. Участь у них науковців сприяла поширенню отриманих результатів досліджень, популяризації знань, обміну досвідом, формуванню нових методів наукового пізнання тощо.

Слід відзначити, що до Першої світової війни було проведено 15 Всеросійських археологічних з'їздів. Шість із них відбулося в українських містах: Київ (1874 р. та 1899 р.), Одеса (1884 р.), Харків (1902 р.), Катеринослав (1905 р.), Чернігів (1908 р.), що обумовлювалося, на думку Н. Ковпаненко, високою зацікавленістю історико-культурною спадщиною України та дослідженнями, які тут проводилися, наявністю значного наукового потенціалу [7, с. 99-100].

У різні роки до участі в археологічних з'їздах долучалися такі корифеї української науки, як В. Антонович, Д. Багалій, М. Біляшівський, Ф. Вовк, М. Драгоманов, П. Житецький, І. Каманін, О. Левицький, Г. Павлуцький, А. Прахов та інші. Активною була робота у них Г. Павлуцького (1861-1924 рр.) – українського науковця, викладача Київського університету Св. Володимира, громадського активіста.

Аналіз досліджень.

Участь Г. Павлуцького у наукових форумах злам століть залишається мало дослідженою, як і його життєвий шлях загалом. Постать ученого на 70 років радянської влади була викреслена із наукового життя країни. Тільки наприкінці минулого століття зі зростанням інтересу науковців та громадськості до вивчення наукового, культурного, суспільного та політичного життя країни початку XX ст. ім'я вченого почало згадуватися у статтях

та монографіях, присвячених вітчизняній науці, освіті, діяльності наукових товариств та організацій. До таких можна зарахувати розвідки О. Сторчай, Т. Щербань, Н. Ковпаненко, С. Нестулі та ін. Життєпису Г. Павлуцького свої розвідки присвятили В. Афанасьєв, В. Пучков, Н. Красницька, Є. Жарков та ін. Дослідники подають загальну характеристику життя та наукового спадку Г. Павлуцького. Цікавою є розвідка Є. Жаркова, який, спираючись на матеріали особової справи дослідника, намагається простежити його життєвий шлях.

Сучасниця Г. Павлуцького, українська дослідниця Н. Полонська-Василенко, характеризує роботу XV Археологічного з'їзду, відзначила участь в ньому Григорія Григоровича. Питання участі вченого у наукових форумах межі століть не стало досі окремою темою для вивчення. Розвідки Н. Ковпаненко, А. Коваленко та ін. містять поверхневу інформацію про участь дослідника в них.

Мета охарактеризувати участь Г. Павлуцького у вітчизняних та міжнародних наукових форумах кінця XIX – початку XX ст.

Виклад основного матеріалу.

Участь Г. Павлуцького у роботі археологічних з'їздів починається з 1899 р., з тобто з моменту проведення в Києві XI Археологічного з'їзду. Робота у науковому форумі, на думку вчених XXI ст., кардинально змінила наукові вподобання дослідника [8].

Н. Ковпаненко, проаналізувавши матеріали XI Археологічного з'їзду, відзначає, що частина порушених на ньому питань мала традиційний характер і передбачала накопичення фактологічного матеріалу – збирання історичних відомостей про окремі пам'ятки старовини. Водночас у програмі з'їзду з'явилися і питання проблемного характеру, які спрямовувалися на виявлення характерних ознак пам'яток певних груп та періодів тощо.

Рефератів, які розглядали питання, пов'язані з монументальною архітектурно-мистецькою спадщиною України, виявилось небагато, але вони були вагомі за змістом. На засіданнях мистецької секції XI з'їзду переважали матеріали про культуру пізнього середньовіччя та XVII – XVIII ст., а також живопис церковного малярства. На з'їзді тривало вивчення проблем історії та культури Київської Русі.

Обговорення на XI Археологічному з'їзді проблем, пов'язаних з історією та культурно-худож-

ньою спадщиною України, фактологічні матеріали, представлені науковцями, значно зацікавили учасників форуму, а з-поміж них і Г. Павлуцького [6, с. 192-193; 195; 199].

Г. Павлуцький брав участь у роботі XII Археологічного з'їзду (1902 р.), де не лише представив свої напрацювання в царині сакральної архітектури південно-західного регіону Російської імперії, але й активно долучився до наукових дискусій. Особливий інтерес Григорія Григоровича, як дослідника пам'яток української культури, викликала доповідь Є. Редіна присвячена церковним старожитностям Харківської губернії. Основну увагу доповідач приділив характеристиці церковного живопису. Він виділив місцеві школи, а також ті, у яких простежувалися або західні, або південно-руські впливи. Наводячи приклади, Є. Редін посилався на експонати відділу церковних старожитностей виставки, що діяла при Археологічному з'їзді. З цього приводу Г. Павлуцький зауважив, що на виставці яскраво виділяються дві течії: одна – знеособлена, без живих рис, академічна, друга – жива, художня, з власним почерком українських художників [16, с. 163-164].

Слід відзначити, що протягом багатьох років Г. Павлуцький збирав матеріали з історії українського дерев'яного церковного зодчества, які згодом стали основою його монографії «Дерев'яні і кам'яні храми». Її видання було приурочено до відкриття XIII Археологічного з'їзду, що проходив 1905 р. у Катеринославі [7, с. 104-106].

На засіданнях цього наукового форуму Г. Павлуцький уперше порушив питання про необхідність вивчення київської архітектури XVII – XVIII ст. як національної художньої школи, рівної за значенням зодчеству княжої Русі. У доповідях, зроблених під час роботи з'їзду, дослідник висвітлював історію дерев'яного зодчества в Україні, охарактеризував своєрідність пам'яток Лівобережної України [7, с. 106].

У доповіді «Про дерев'яні церкви Полтавщини» Г. Павлуцький здійснив спробу висвітлити загальні особливості української дерев'яної архітектури доби козацтва, визначити основні стилістичні ознаки пам'яток Лівобережжя та їх відмінність від споруд Правобережної України.

Важливе значення для розвитку студій архітектурної спадщини України мала, на думку Н. Ковпаненко, значна за обсягом доповідь Г. Павлуцького «Про вплив дерев'яного церковного зодчества на архітектурні форми мурованих храмів у Києві XVII – XVIII ст.». У ній чи не вперше було порушено питання про необхідність поглибленого вивчення мурованої київської архітектури доби Гетьманщини, пам'ятки якої до того часу майже не привертали науковців. Вирізняючись особливою оригінальністю, відбиваючи риси епохи й маючи яскраві ознаки національної художньої школи, ця архітектура, на глибоке переконання вченого, потребувала наукового опрацювання не менше, ніж

зодчество Київської Русі. Доповідь містила заснований на широкому історичному тлі стилістичний нарис загальної історії церковного будівництва в Києві з найдавніших часів до XVIII ст. включно. Автор охарактеризував деякі найзначніші кам'яні споруди міста XVII – XVIII ст., зведені, на його думку, у стилі дерев'яного українського зодчества, а саме: відновлену Петром Могилою церкву Спаса на Берестові, споруджену на кошти Івана Мазепи церкву над Економічною брамою Києво-Печерської лаври, церкву Різдва Богородиці на Дальніх печерах, храм святого Георгія у Видубицькому монастирі, Вознесенську церкву Флорівського монастиря та інші пам'ятки. Основні положення доповіді Г. Павлуцького були підтримані науковцями, зокрема Є. Редіним, який відзначив аналогічні явища на Харківщині, зокрема в архітектурі собору в місті Ізюмі і церкві Покровського монастиря у Харкові, на стилі яких позначилися впливи дерев'яної народної архітектури.

Варто зазначити, що на форумі в Катеринославі увага вчених була зосереджена на необхідності вивчення питання про особливості та еволюцію українських дерев'яних церков, оскільки, на думку тодішніх науковців, саме дерев'яні храми є яскравим проявом української народної творчості, в їх архітектурі найповніше втілений національний світогляд, особливості національних смаків тощо.

Як зазначає Н. Ковпаненко, на XIII Археологічному з'їзді уперше, в контексті так званої теорії впливів, розглядалися рідкісні зразки старовинного зодчества єврейського народу – дерев'яні синагоги. У виступах наголошувалось на необхідності збору відомостей про архітектуру і живопис цих пам'яток. Цікаві спостереження щодо архітектури багатьох синагог, що збереглися на території Подільської губернії (у містах Погребище Бердичівського повіту, Ярмоленці і Шаравка Проскурівського повіту, Михалпіль Летичівського повіту та ін.) містилися в доповіді Г. Павлуцького. На думку вченого, старовинні молитовні будинки єврейського населення відображають у собі риси місцевої художньої культури, і, зокрема, зберігають стильовий зв'язок із дерев'яною світською архітектурою православних заможних верств населення. Як вважає Г. Павлуцький, названі споруди є унікальними пам'ятками, за допомогою яких історики могли б відтворити зовнішній вигляд вже майже зниклих на той час дерев'яних будівель шляхти, оскільки при будівництві синагог за зразок слугували найкращі місцеві споруди, наприклад, польські будинки [6, с. 209-211].

Як відзначає Н. Красніцька, тему української сакральної архітектури Г. Павлуцький продовжував і пізніше [8, с. 64]. Останнім містом в Україні, де відбувся черговий XIV Археологічний з'їзд, був Чернігів. Чернігівському з'їзду передувала інтенсивна робота Московського підготовчого комітету, до складу якого, серед інших провідних українсь-

ких науковців, входив і Г. Павлуцький [6, с. 213].

Як відзначають дослідники, Чернігівський Археологічний з'їзд відрізнявся чітко визначеною регіональною спрямованістю, до того ж на ньому була представлена не тільки археологічна, але й культурно-художня тематика, яка передбачала ознайомлення з пам'ятками архітектури, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва. Програма з'їзду передбачала крім суто археологічних досліджень також збирання архівів, фольклорних матеріалів, написання історичної довідки про всі населені пункти губернії, складання історії парафіяльних храмів, опис церковних і молитовних будинків, поміщицьких садиб тощо [10, с. 97].

На засіданнях підготовчого комітету значну увагу було приділено обговоренню програми опрацювання церковних пам'яток як таких, що, на думку науковців, давали найбільший матеріал для історичних досліджень. Так, Г. Павлуцький та Ф. Горностаєв наголошували на необхідності вивчення всіх залишків церковної старовини краю дотатарського періоду, більшість із яких не були ще предметом широких студій [6, с. 213].

Під час роботи Археологічного з'їзду, який проходив із 1 по 15 серпня 1908 р., Г. Павлуцький представив кілька доповідей: «Київські храми домонгольського періоду та їх приналежність до візантійського зодчества», «Про походження форм дерев'яного церковного зодчества», «Про церковні споруди у стилі Емріге у Полтавській губернії» [8, с. 64].

Н. Ковпаненко зазначає, що на XIV Археологічному з'їзді чи не вперше отримали наукову розробку питання української архітектурно-мистецької спадщини пізніших періодів. Один із виступів Г. Павлуцького був присвячений мурованим церквам і храмам Полтавщини кінця XVIII – початку XIX ст., зведеним у стилі ампір. Крім глибокого аналізу окремих пам'яток, науковець подав яскраву характеристику історичної епохи, за якої вони були створені. Ці студії привернули увагу до маловідомого періоду вітчизняної історії та культури, у черговий раз нагадали про необхідність охорони і збереження пам'яток минулого [6, с. 219].

Увагу привертає ще одна розвідка Г. Павлуцького – «Київські храми домонгольського періоду та їх приналежність до візантійського зодчества». Провівши паралелі між візантійським та українським дерев'яним церковним зодчеством, Г. Павлуцький ще раз довів походження останнього з Візантії. Київські зодчі, перейнявши основні форми храмового будівництва з Візантії у X ст., в XI ст. переробили та вдосконалили їх. Саме тоді, на думку вченого, «візантійська архітектура досягла своєї вершини». Ця модернізація, за висновками Г. Павлуцького, полягала в тому, що зодчі стінами абсид прямо підперли стовпи, тобто стіни абсид стали прилягати безпосередньо до центральних стовпів; ці стіни стали слугувати підпорками для

купола, замінивши собою арки. З технічного боку, це був більш спрощений, а отже і більш досконалий план. «Уперше нові архітектурно-технічні ідеї були застосовані при будівництві Києво-Софійського собору 1037 р.», – зауважує дослідник [13, с. 35].

5 серпня відбулося спеціальне засідання, присвячене 1000-літтю літописного Чернігова, на якому з-поміж інших дослідників – П. Уваров, Д. Самоквасов, В. Завітневич, М. Довнар-Запольський – виступав із доповіддю і Г. Павлуцький [5, с. 126]. Темою промови останнього стали дерев'яні храми Чернігова. Відзначивши беззаперечний вплив візантійського зодчества в царині монументального мистецтва, Г. Павлуцький наголосив, що воно «залишило деякий простір національному творчому генію тільки там, де могли заявити свої права кліматичні умови країни, тобто у дерев'яному зодчестві». Дерев'яна церковна архітектура була, на думку дослідника, «тою галуззю, в якій проявилися зачатки народного архітектурного стилю» [12, с. 12].

У червні цього ж року у м. Кострома відбувся IV обласний археологічний з'їзд. Як відзначає Н. Полонська-Василенко – безпосередня учасниця з'їзду – його робота тривала 9 днів: із 21 по 29 червня, усього відбулося 9 засідань, на яких було прочитано 25 доповідей. Вони були розподілені за такими секціями: церковних старожитностей та мистецтва (8 доповідей), первісної археології (5), археографії та архівознавства (4), історичної географії та етнографії (5), загальних питань (3).

У роботі з'їзду з-поміж інших брав участь і Г. Павлуцький. Під час свого перебування в Костромі Григорій Григорович разом зі своїми колегами провів дослідження кількох місцевих архітектурних пам'яток. Так, найдавнішим храмом Костроми місцеві жителі вважали кафедральний Успенський собор, основою для якого послуговувала, за легендою, церква Св. Федора XIII ст., але скрупульозне дослідження як плану, так і кладки собору дало змогу Г. Павлуцькому та його колегам установити, що цей храм було закладено не раніше XVII ст.; спершу він був не дуже великим, але у XVIII ст. до нього була зроблена з 3-х боків прибудова, так що він виявився ніби взятим у футляр, але при цьому старі стіни опинились у повній недоторканості.

Окрім безпосередніх досліджень, Г. Павлуцький брав дієву участь у засіданнях з'їзду. Аналізуючи роботу наукового форуму, Н. Полонська-Василенко зазначає, що його доповіді були присвячені місцю та ролі Михайла Федоровича (1596-1645 рр.) та Олексія Михайловича (1629-1676 рр.) Романових у розвитку руського мистецтва.

Вміючи відстоювати свою думку, Г. Павлуцький охоче долучався до наукових дискусій. Так, на одному із засідань точилися гострі суперечки щодо оздоблення місцевих церков. На думку архітектора І. Михайловського, яскраве забарвлення

Успенського собору є більш пізнім і зовсім викривляє первісний вигляд храму. Його опонентом був О. Голубцов, який вказував на те, що так само яскраво були пофарбовані й інші пам'ятки цього періоду. Григорій Григорович, погоджуючись із судженнями І. Михайловського, припускав, що таке забарвлення використовувалось у XVI – XVIII ст. тільки для громадських, а не церковних будівель [14, с. 1-9].

Дослідження вченими послужного списку Г. Павлуцького дало змогу встановити, що 1909 він представляв Університет Св. Володимира на зібранні «Предварительного комитета XV Археологического съезда», який проходив у Москві з 1 по 8 січня [1, с. 414].

Безпосередньо XV Археологічний з'їзд проходив у Новгороді з 22 липня по 04 серпня 1911 р. Усього під час роботи форуму відбулося 32 засідання, на яких було представлено 90 доповідей, 40 із яких були присвячені історії та старожитностям Новгорода.

Г. Павлуцький, як один із учасників з'їзду, також не оминув увагою означену тему. Як стверджує Н. Полонська-Василенко, у своїй доповіді «Про візантійські риси у декоративній обробці фасадів Новгородських храмів XI – XIV ст.» дослідник доводив, що зовнішній вигляд новгородських храмів запозичений із візантійського мистецтва. Прикладом цього впливу він вважав тричасний поділ стінки аркою з двома напів-арками, причому арка трансформувалася із потрійного візантійського вікна.

В іншій своїй доповіді – «Один із впливів західноєвропейського мистецтва на північне дерев'яне церковне зодчество» – Г. Павлуцький вказував, що вітчизняні храми у формі кубу з п'ятьма главками

запозичили ці главки з готичного мистецтва Англії, Чехії та Угорщини із замкових башт [15, с. 11; 13].

Слід відзначити, що результати своїх досліджень Г. Павлуцький представляв на лише в Україні, але й закордоном. Значний авторитет вченого в наукових колах, актуальність тем досліджень та оригінальність висновків сприяли тому, що дослідника запрошували до участі у міжнародних наукових форумах. Так, навесні 1905 р. Г. Павлуцького разом із Ю. Кулаковським було запрошено до участі в Першому Міжнародному археологічному конгресі, що проходив в Афінах із 25 по 31 березня 1905 р. На ньому обговорювалися питання збереження античних пам'яток, видання археологічної літератури, викладання археології [4, с. 155; 2, с. 425].

1909 р. за ініціативою єгипетського уряду в Каїрі було організовано археологічний конгрес, до участі в якому залучалися, зокрема, науковці з Російської імперії [9]. Університет Св. Володимира з-поміж інших своїх співробітників делегував до Каїру ординарного професора Г. Павлуцького [11]. За результатами відрядження дослідником була представлена розлога доповідь щодо мистецьких пам'яток єгипетської столиці [3, с. 27].

Висновки.

Таким чином, Г. Павлуцький брав участь у вітчизняному та міжнародному науковому житті. Його було запрошено до роботи загальноімперських, регіональних та міжнародних наукових з'їздів та конгресів. Питання походження і розвитку вітчизняного церковного будівництва, проблеми його дослідження та збереження знайшли відображення у доповідях, виголошених науковцем під час роботи наукових форумів.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Жарков Є. Послужний список професора Г. Павлуцького як джерело до вивчення біографії вченого / Є. Жарков // Шевченківська весна: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції молодих учених, присвяченої 90-річчю Української революції 1917-1920 рр. – Вип. V. – Ч. 3: Історія. – Київ, 2007. – С. 411-416.
2. Журнал Министерства народного просвещения. Часть ССCLX – СПб: Сенатская типография. – 1905. – С. 425-452.
3. Заседание Исторического общества Нестора Летописца 03 мая 1909 г. // ЧИОНЛ. – Киев, 1911. – Кн. 22. – Вып. 3. – Отд. 1. – С. 27.
4. Іваненко О. Університети України в міжнародних наукових зв'язках Російської імперії (друга половина XIX – початок XX ст.) / О. Іваненко. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2003. – 375 с.
5. Коваленко А. XIV Всероссийский археологический съезд и развитие исторических исследований на Черниговщине / А. Коваленко // Проблемы археологии Южной России: Материалы историко-археологического семинара «Чернигов и его округа в IX – XIII вв.». – Киев: Наукова думка. – 1990. – С. 123-128.
6. Ковпаненко Н. Архітектурно-мистецька спадщина Наддніпрянської України у вітчизняних історичних дослідженнях (кінець XIX – початок XX ст.) / Н. Ковпаненко. – Київ: Інститут історії України НАН України, 2013. – 309 с.
7. Ковпаненко Н. Роль археологічних з'їздів останньої третини XIX – початку XX ст. у дослідженні архітектурно-мистецької спадщини України / Н. Ковпаненко // Український історичний журнал. – 2008. – № 6. – С. 99-110.
8. Красніцька Н. Григорій Павлуцький – дослідник українського та світового народного мистецтва / Н. Красніцька. – Режим доступу: http://www.history.univ.kiev.ua/ethnology/journal/ethnic_history_35/35_10.pdf.
9. Липатов В. Из истории русско-египетских связей в начале XX века / В. Липатов, О. Соловйов. – Режим доступу: http://www.vostlit.info. Texts/Documenty/Egipet/XIX/1880-1900/Russ_egip_svjayzi/text1/htm.
10. Литвин К. З історії формування етнографічної колекції виставки XIV Археологічної з'їзду в Чернігові / К. Литвин // Сіверянський літопис. – 2011. – № 3. – С. 94-99.

11. Отношение департамента народного просвещения в I департамент, МИД России о дополнительном назначении русскими представителями на международный археологический конгресс в Каире группы профессоров Киевского и Московского университетов (23. 10. 1908 г.). – Режим доступа: http://www.vostlit.info/Texts/Documenty/Egipet/XIX/1880-1900/Russ_egip_svjayzi/text1/htm.
12. Павлуцкий Г. Древние храмы Чернигова. Речь профессора Григория Григорьевича Павлуцкого / Г. Павлуцкий. – Чернигов, 1909. – 12 с.
13. Павлуцкий Г. Киевские храмы домонгольского периода и их отношение к византийскому зодчеству / Г. Павлуцкий // Труды XIV Археологического съезда в Чернигове. Том II. – Москва, 1911. – С. 29-36.
14. Полонская Н. IV областной археологический съезд в г. Костроме / Н. Полонская. – СПб: Типография Императорской академии наук, 1911. – 15 с.
15. Полонская Н. Великий Новгород и XV археологический съезд / Н. Полонская. – Киев: Тип. Киевск. военного округа, 1912. – 16 с.
16. Скирда І. XII Археологічний з'їзд: передумови, перебіг подій, історичне значення: дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни». – Харків, 2016. – 271 с.

REFERENCES

1. Zharkov, E. (2007). Posluzhnyy spysok profesora Gh. Pavlucjkogho jak dzherelo do vyvchennja bioghrافی vchenogho [Professors G. Pavlutskiy's professional account as a source for the study of a biographer of a scientist]. *Shevchenkivska vesna – Shevchenko spring: Proceedings of International scientific and practical conference of young scientists devoted to the 90th anniversary of the Ukrainian revolution of 1917-1920, V. 3: History*. Kyiv [in Ukrainian].
2. *Zhurnal Mynysterstva narodnogho prosveshheniya. Chastj CCCLX [Journal of the Ministry of Education. Part of CCCLX]*. (1905). Retrieved from: <http://www.runivers.ru/lib/book7643/420634> [in Russian].
3. Zasedenye Ystorycheskogho obshhestva Nestora Letopysca 03 maja 1909 gh., 1911 [Deposition of the Historical Society of Nestor of the Chronicler on May 03, 1909]. *Chtenyja v Istorycheskom obshhestve Nestora Letopysca, Kn. 2. Vyp. 3. Otd. 1., 27* [in Russian].
4. Ivanenko, O. (2003). *Universytety Ukrajin v mizhnarodnykh naukovykh zv'jazkakh Rosijskoji imperiji (druga polovyna XIX – pochatok XX st.) [Universities of Ukraine in International Scientific Relations of the Russian Empire (second half of the XIX – early XX centuries)]*. Kyiv: Instytut istoriji Ukrajin NAN Ukrajin [in Ukrainian].
5. Kovalenko, A. (1990). IV Vserossijskij arkeologicheskij sjezd i razvytye ystorycheskykh yssledovanyj na Chernyghovshhyne [XIV All-Russian Archeological Congress and development of historical research in Chernigov region]. *Problemy arheologii Juzhnoj Rossii – Problems of Archeology of Southern Russia: Proceedings of historical-archeological seminar «Chernigov and his district in the IX – XIII centuries»*. Kyiv: Naukova dumka [in Russian].
6. Kovpanenko, N. (2013). *Arkhitekurno-mystecjka spadshhyna Naddniprjanskoji Ukrajin u vitchyznjanykh istorychnykh doslidzhennjakh (kinecj XIX – pochatok XX st.) [Architectural and artistic heritage of the Dnieper Ukraine in the national historical researches (the end of the nineteenth and the beginning of the twentieth century)]*. Kyiv: Instytut istoriji Ukrajin NAN Ukrajin [in Ukrainian].
7. Kovpanenko, N. (2008). Rolj arkeologichnykh z'jizdiv ostannjoji tretyny XIX – pochatku XX st. u doslidzhenni arkhitekurno-mystecjkoji spadshhyny Ukrajin [The role of archaeological congresses of the last third of the nineteenth and early twentieth centuries. in the study of the architectural and artistic heritage of Ukraine]. *Ukrainian Historical Magazine*, 6, 99-110 [in Ukrainian].
8. Krasnitskaya, N. *Ghrghorij Pavlucjkij – doslidnyk ukrajinsjkogho ta svitovogho narodnogho mystectva [Grigory Pavlutskiy is a researcher of Ukrainian and world folk art]*. Retrieved from: http://www.history.univ.Kiev.ua/ethnologi/journal/ethnic_history_35/35_10.pdf [in Ukrainian].
9. Lipatov, V. *Iz istoryy rusko-egypetskykh svjazej v nachale XX veka [From the history of Russian-Egyptian ties in the beginning of the twentieth century]*. Retrieved from: http://www.vostlit.info/Texts/Documenty/Egipet/XIX/1880-1900/Russ_egip_svjayzi/text1/htm [in Russian].
10. Lytvyn, K. (2011). Z istoriji formuvannja etnoghrafichnoji kolekciji vystavky XIV Arkheologichnoji z'jizdu v Chernihovi [From the history of the formation of the ethnographic collection of the XIV Archaeological Congress in Chernihiv]. *Siversion chronicle*, 3, 94-99 [in Ukrainian].
11. *Otnoshenye departamenta narodnogho prosveshheniya v I departament, MID Rossyy o dopolnytel'nom naznachennyy russkymy predstaviteljamy na mezhdunarodnyj arkeologicheskij kongress v Kayre ghruppy professorov Kyevskogho y Moskovskogho unyversitetov, 1908 [Attitude of the department of public education in Department I, Ministry of Foreign Affairs of Russia on the additional appointment of Russian representatives to the international archaeological congress in Cairo, a group of professors from the Kiev and Moscow universities]*. Retrieved from: http://www.vostlit.info/Texts/Documenty/Egipet/XIX/1880-1900/Russ_egip_svjayzi/text1/htm [in Russian].
12. Pavlutsky, G. (1909). *Drevnye khramy Chernyghova. Rechj profesora Ghrghoryja Ghrghorj'evycha Pavlucjkogho [Ancient temples of Chernigov. Speech by Professor Grigory Grigorievich Pavlutskiy]*. Chernigov [in Russian].
13. Pavlutsky, G. (1911). *Kyevskie khramy domongoljskogho peryoda i ikh otnoshenye k vyzantijskomu zodchestvu [Kiev temples of the pre-Mongol period and their relation to the Byzantine architecture]*. *Proceedings of the XIV*

Archaeological Congress in Chernigov. Vol. II, 29-36. Moscow [in Russian].

14. Polonskaya, N. (1911). *IV oblastnoj arkheologicheskij sjezd v gh. Kostrome [IV Regional Archaeological Congress in Kostroma]*. St. Petersburg [in Russian].

15. Polonskaya, N. (1912). *Velykyj Novgorod i XV arkheologicheskij sjezd [Great Novgorod and XV archaeological congress]*. Kyiv, Tip. Kyeusk. voennogho okrugha [In Russian].

16. Skirda, I. (2016). *XII Arkheologichnij z'jizd: peredumovy, perebigh podij, istorychne znachennja [XII Archaeological Congress: preconditions, course of events, historical significance]*. Candidate's thesis. Kharkov [in Ukrainian].

Богатікова Олена Вадимівна

Аспірант

Маріупольський державний університет

87524, Маріуполь, вул. Покришкіна, 9

Bohatyakova Elena

Postgraduate student

Mariupol State University

9, Pokryskina Str., Mariupol, 87524, Ukraine

ORCID: 0000-0002-9164-3524

Email: lol9877@meta.ua

Цитування: Богатікова О. В. Участь Григорія Павлуцького (1861-1924 рр.) у вітчизняних та міжнародних наукових форумах кінця XIX – початку XX ст. / О. В. Богатікова // Науково-теоретичний альманах «Грані». – 2018. – Т. 21. – № 2. – С. 92-98.

Citation: Bogatikova E. V. (2018). Uchast Hryhoriia Pavlutsenko (1861-1924 rr.) u vitchyznianskykh ta mizhnarodnykh naukovykh forumakh kintsia XX – pochatku XX st. [Participation of Gregory Pavlutskiy in national and international scientific forums of the late 19th and early 20th centuries]. *Scientific and theoretical almanac «Grani»*, 21(2), 92-98.

Стаття надійшла / Article arrived: 01.02.2018

Схвалено до друку / Accepted: 08.02.2018